

НОВА ЕНЕРГЕТИЧНА ПОДАТКОВА СИСТЕМА ЄС

У чому полягає сутність та важливість енергетичної податкової системи?

Головним індикатором досягнення цілей Зеленої угоди ЄС є радикальне скорочення парникових газів та досягнення кліматичної нейтральності у 2050 році. Водночас енергетичне та екологічне оподаткування, так само як і система торгівлі викидами, може відігравати активну та позитивну роль у досягненні цих цілей.

Екологічні податки включають податки на енергію, транспорт, забруднення навколишнього середовища та ресурси. Енергетичні податки – це податки на енергію та електроенергію, що використовуються для транспорту, наприклад, бензину та дизельного палива, а також для інших цілей, таких як мазут, природний газ, вугілля та електроенергія, що використовуються для опалення.

Сьогодні Директива ЄС про оподаткування енергії (ETD) встановлює правила оподаткування енергетичних продуктів, які використовуються як моторне паливо, паливо для опалення та електроенергія. Востаннє ETD була оновлена у 2003 році, однак, Директива більше не відповідає нормативній базі та цілям політики ЄС у сфері клімату та енергетики. Так, оцінка правил оподаткування у 2019 році показала, що чинне обов'язкове звільнення від податків на паливо, що використовується в міжнародному авіаційному та морському транспорті, не відповідає кліматичним цілям ЄС, оскільки не враховує його вплив на навколишнє середовище. Водночас звільнення може збільшити податковий тягар для інших секторів економіки і приватних домогосподарств, створюючи нерівні умови для різних видів транспорту.

Тому Європейська Комісія здійснює перегляд Директиви про оподаткування енергії, щоб переглянути спосіб оподаткування енергоносіїв у ЄС і переконатися, що вона краще відображає кліматичні амбіції ЄС. Це включає перегляд мінімальних ставок на паливо та переосмислення податкових пільг, які передбачають де-факто субсидії на певні види викопного палива та певні сектори економіки. Мета полягає в тому, щоб сформувати оподаткування енергії таким чином, щоб заохочувати підприємства та споживачів поводитися більш екологічно.

Що являє собою Директива ETD?

ETD є рамковою основою Європейського Союзу для оподаткування енергетичних продуктів, включаючи електроенергію, моторне паливо та більшість видів палива для опалення. Крім встановлення структурних правил, що дозволяють уникнути потенційних спотворень конкуренції в ЄС, ETD встановлює мінімальні ставки акцизного збору з метою стимулювання низьковуглецевої та енергоефективної економіки. Держави-члени розробляють свої власні податки в рамках ETD та можуть встановлювати внутрішні ставки, якщо вони відповідають мінімальному рівню ETD.

Нововведення нової енергетичної податкової системи ЄС

- запровадження податкових ставок – виражених у євро за гігаджоуль – на основі енергетичного вмісту та впливу на навколишнє середовище енергетичних продуктів, а не на основі обсягу (як це зазвичай відбувається зараз);
- розширення податкової бази за рахунок включення енергетичних процесів, які раніше не були охоплені;
- визнання нових енергетичних продуктів, таких як зелений водень;
- заходи щодо запобігання подвійному оподаткуванню накопиченої електроенергії;
- значне скорочення можливості для держав-членів звільняти або знижувати ставку, що застосовується до енергетичних продуктів, процесів та секторів;
- збільшення мінімальних ставок податку для відображення поточного ціноутворення та щорічне коригування цих мінімальних ставок на основі індексу цін Євростату;
- п'ятирічний огляд для підтримання актуальності ETD.

Захист принципів соціальної справедливості

- ЄС заохочує розробку екологічних податків, які сприяють зайнятості, соціальній справедливості та економічному зростанню;
- через ETD ЄС дозволяє державам-членам звільняти деякі домогосподарства від податків на електроенергію та паливо для опалення.

Стан екологічного оподаткування в Україні та світі

На практиці в Європі ставки податків не компенсують розміри екологічної шкоди. На сьогодні обсяг надходжень від екологічних податків у Європі складають у середньому 2,3% ВВП.

Україна у 2020 році отримала 5 млрд грн надходжень за екологічним податком, що є значно менше за 1% ВВП країни.

Водночас ставки оподаткування тих же викидів парникових газів можуть дуже відрізнятися у країнах ЄС.

Сьогодні Швеція застосовує найвищу ставку податку на викиди парникових газів у розмірі 108,9 Євро (119 дол. США) за тону, далі йдуть Швейцарія та Ліхтенштейн – 90,53 євро (99 дол. США) та Фінляндія – 62,18 євро (68 дол. США). Найнижчі ставки податку на викиди парникових газів можна знайти у Польщі – 0,09 євро (0,10 дол. США), Україні (згідно із законом №5600, 30 гривень) та Естонії – 1,83 євро (2 дол. США).

Тож в Україні екологічне оподаткування застосовується дуже обмежено. І йому важко забезпечити компенсацію екологічної шкоди.

Втім, механізм екологічного оподаткування має низку переваг:

- дозволяє встановити ціну за негативний вплив (змусити забруднювача платити);
- надає стимул до скорочення викидів;
- сприяє зменшенню державних видатків, необхідних для підтримки розвитку більш екологічно дружніх технологій;
- надає підтримку інвестиціям для розвитку екологічно корисних інновацій.

Шляхи переходу в Україні до більш екологічної податкової системи

Сценарії

Безпосереднє оподаткування викидів парникових газів

Введення податку на споживання енергоресурсів

Трансформація акцизного податку на енергоресурси, ураховуючи вміст у них вуглецю

Розширення об'єкта оподаткування податком на викиди парникових газів (в Україні – екологічний податок), зменшення пільг та субсидій

Включення до об'єкта оподаткування нових енергетичних продуктів, таких як зелений водень та інших джерел енергії

Включення до суб'єктів оподаткування викидів CO₂ підприємств, що мають щорічний обсяг викидів менше 500 тис тонн викидів CO₂ на рік

Розширення об'єкта екологічного податку у частині оподаткування викидів CO₂ рухомими джерелами забруднення

Покращення управлінських практик

Встановлення податкових ставок за гігаджоуль

Посилення контролю за викидами парникових газів у чорній металургії, шляхом вимірювання фактичних викидів, а не з розрахунку за методологією

Введення ринкових інструментів купівлі електроенергії домогосподарствами та підприємствами із застосуванням смарт-контрактів для оплати вартості викидів парникових газів

Безпосереднє оподаткування викидів парникових газів

Введення податку на споживання енергоресурсів

За оцінками експертів, виходячи з досвіду країн-членів ЄС, в Україні найбільш прийнятним є застосування податків на викиди двоокису вуглецю у вигляді непрямого податку на споживання енергоресурсів, що істотно спрощує адміністрування такого податку та стимулює економічних агентів до більш екологічно дружньої споживчої та виробничої поведінки. Це у підсумку дозволить істотно покращити енергоемність ВВП та сприятиме досягненню цілей кліматичної нейтральності у довгостроковій перспективі. (Zentrum Liberale Moderne. (2021, September). Шляхи вдосконалення податку на викиди двоокису вуглецю в Україні.)

URL: https://ukraineverstehen.de/wp-content/uploads/LibMod_Аналітичний-звіт_податок-CO2.pdf

Трансформація екологічного податку на енергоресурси, ураховуючи вміст у них вуглецю

Експертні дослідження підтверджують, що у світовій практиці під час переведення оподаткування на оцінену емісію двоокису вуглецю у форму податку на споживання палива застосовують коефіцієнти вмісту вуглецю у паливі, який, згораючи, перетворюється на двоокис вуглецю, його теплотворну здатність і коефіцієнт окислення. На основі встановлених коефіцієнтів здійснюється складання кадастру викидів парникових газів кожної з країн учасниць Кіотського протоколу. Відповідно, Міжурядовою групою експертів з питань зміни клімату були розроблені типові коефіцієнти вмісту вуглецю в різних видах палива. Також об'єктивно існують національні особливості характеристик палива кожної країни, а тому коефіцієнти щодо вмісту вуглецю потрібно коригувати на відповідні показники палива, які визначені інституціями, що складають кадастри парникових газів. Так, в Ірландії основою для визначення ставки є коефіцієнти, які щорічно визначаються Агентством з охорони навколишнього середовища. (Zentrum Liberale Moderne. (2021, September). Шляхи вдосконалення податку на викиди двоокису вуглецю в Україні.)

URL: https://ukraineverstehen.de/wp-content/uploads/LibMod_Аналітичний-звіт_податок-CO2.pdf

Розширення об'єкта оподаткування податком на викиди парникових газів (в Україні – екологічний податок), зменшення пільг та субсидій

Включення до суб'єктів оподаткування викидів CO2 підприємств, що мають щорічний обсяг викидів менше 500 тис тонн викидів CO2 на рік

Для покращення екологічної ситуації в Україні необхідно передбачити відміну ліміту для звільнення від сплати екологічного податку з викидів двоокису вуглецю для суб'єктів-власників джерел забруднення, що не перевищують 500 тисяч тонн викидів CO2 на рік. Що не стимулює екологічно відповідальну поведінку економічних агентів, які мають річний обсяг викидів менший за встановлений ліміт. Водночас сьогодні кожен платник екологічного податку за встановленого ліміту, скорочує свої податкові зобов'язання за завдану екологічну шкоду на 15 мільйонів гривень щороку.

Включення до об'єкта оподаткування нових енергетичних продуктів, таких як зелений водень та інших джерел енергії

Відповідно до очікуваних змін Директиви ЄС про оподаткування енергії до об'єкта оподаткування, вводяться нові класи енергетичних продуктів та їх розподіл на сталі й несталі джерела енергії, а саме:

- нестале біопальне (non-sustainable biofuels);
- несталий біогаз (non-sustainable biogas);
- невідновлювальні види палива небіологічного походження (non renewable fuels of non-biological origin);
- стале біопаливо з продовольчих та кормових культур (sustainable food and feed crop biofuels);
- сталий біогаз з продовольчих та кормових культур (sustainable food and feed crop biogas);
- стале біопаливо (sustainable biofuels);
- сталий біогаз (sustainable biogas);
- пальне з низьким вмістом вуглецю (low-carbon fuels);
- відновлювальні види палива небіологічного походження (renewable fuels of non-biological origin);
- передові сталі види біопалива та біогазу (advanced sustainable biofuels and biogas);
- сталі біорідини (sustainable bioliquids);
- сталий біогаз (sustainable biogas);
- сталі тверді продукти (sustainable solid products).

Такий розподіл об'єктів екологічного оподаткування враховує питання відновлюваності джерел енергії. Відповідно, зазначені зміни мають бути враховані під час подальшого вдосконалення податкового законодавства, а саме екологічного оподаткування у статті 244 Податкового кодексу України. Також мають бути встановлені різні рівні податкового навантаження залежно від рівня екологічної шкоди нових енергетичних речовин. Так, зміни Директиви ЄС про оподаткування енергії передбачають, що найбільше податкове навантаження матимуть традиційні викопні види палива (нафта, газ, бензин). Наступною групою енергетичних ресурсів є ті, які базуються на викопному паливі, але є менш шкідливими та мають потенціал до декарбонізації у середньостроковій та довгостроковій перспективах. Такі ресурси як природний газ, скраплений нафтовий газ та водень викопного походження матимуть лише дві третини від базової ставки оподаткування з 2023 до 2033 роки. Потім ця ставка зростає до повної базової ставки. Наступна категорія – це стійкі, але не передові види біопалива. Щоб відобразити їх внесок у декарбонізацію, застосовується половина базової ставки. Найнижча ставка застосовується до електроенергії, незалежно від її використання, передового біопалива, біорідин, біогазів і водню відновлюваного походження (тобто зеленого водню). Ставка, що застосовується до цієї групи, встановлена значно нижче базової ставки, оскільки електроенергія та ці види палива можуть стимулювати перехід ЄС до чистої енергетики для досягнення цілей Європейського зеленого курсу та, зрештою, кліматичної нейтральності до 2050 року.

Розширення об'єкта екологічного податку у частині оподаткування викидів CO₂ рухомими джерелами забруднення

Рухомі джерела забруднення (автомобільний, залізничний, річковий транспорт та виробнича техніка) залишаються потужним забруднювачем довкілля. Водночас ЄС має скоротити викиди від транспорту на 90% до 2050 року. Відповідно, до цього періоду у країнах ЄС заплановане істотне поширення транспортних засобів з нульовим рівнем викидів. В Україні на сьогоднішній день не застосовується жодних фіскальних інструментів, що змушують споживачів звертати увагу на екологічність їх транспорту. Натомість країни ЄС мають різноманітний фіскальний інструментарій, який впливає на екологічну поведінку споживачів під час вибору транспортного засобу, оскільки у ЄС транспорт генерує чверть усіх викидів, більше сімдесяти відсотків з яких припадає саме на дорожній транспорт.

Тому Україні необхідно переходити до реформування системи оподаткування транспортних засобів, що має враховувати їх рівень викидів CO₂, як це діє у країнах ЄС. Відповідно до експертних та наукових досліджень, в Україні можливо застосувати різноманітні схеми адміністрування екологічного податку для рухомих джерел забруднення, серед яких можна розглянути такі:

- введення **збору за кожну реєстрацію транспортного засобу**, що має ґрунтуватись на прогресивній шкалі оподаткування залежно від рівня викидів CO₂ у грамах на кілометр. Також обсяг податку може встановлюватись у абсолютних фіксованих ставках для кожного рівня викидів;
- введення **збору за продаж транспортного засобу**, який має розраховуватись на основі вартості та рівня викидів CO₂ у грамах на кілометр. Шкала оподаткування має бути прогресивною, а сума платежу має встановлюватись у відсотках від вартості транспортного засобу, сам же розмір відсотка має визначатись рівнем викидів CO₂ у грамах на кілометр. Збір має сплачуватись під час кожної реєстрації транспортного засобу;
- введення **податку користування транспортним засобом** залежно від рівня викидів. Податок має сплачуватись щорічно власником транспортного засобу або особою, що має у користуванні відповідний транспортний засіб. Ставка податку може встановлюватись як відсоток від вартості автомобіля залежно від рівня викидів CO₂ у грамах на кілометр. Водночас може бути встановлений нижній неоподатковуваний ліміт рівня викидів у грамах на кілометр, який звільнятиме від сплати податку найбільш екологічні транспортні засоби.

Покращення управлінських практик

Встановлення податкових ставок за гігаджоуль

Згідно з пропозицією Європейської комісії, з 2023 року у країнах-членах акцизний податок на паливо буде встановлюватись у євро за гігаджоуль. Так, для газойлю та нафти передбачено встановлення мінімальної ставки 10.75 євро з гігаджоуль. Для природного газу та скрапленого газу на перші 10 років після прийняття оновленої Директиви ЄС про оподаткування енергії для використання як автомобільного палива мінімальною ставкою буде 7.17 євро за гігаджоуль, для використання для обігріву ставка становитиме 0.6 євро за гігаджоуль. Для біопалива мінімальна ставка становитиме для використання як автомобільного палива – 5.38 євро за гігаджоуль, для використання для обігріву – 0.45 євро за гігаджоуль. Водень як відновлювальне джерело енергії матиме ставку на рівні 0.15 євро за гігаджоуль.

Також в Україні, відповідно до Податкового кодексу, ставки акцизного податку встановлено в євро за 1000 л енергетичного продукту, зокрема такий принцип оподаткування встановлено для скрапленого газу, палива для реактивних двигунів, газойлю, важкого мазуту, скрапленого газу. Відповідно, для гармонізації українського законодавства може виникнути необхідність аналогічного принципу встановлення податкових ставок за гігаджоуль. Але варто зазначити, що ставки акцизного податку на енергетичні продукти в Україні не диференціюються залежно від напрямів використання таких продуктів як: моторне паливо чи паливо для опалення, комерційного або некомерційного використання, використання в окремих сферах, що також є бар'єром для встановлення оптимального рівня податкових ставок.

Введення ринкових інструментів купівлі електроенергії домогосподарствами та підприємствами із застосуванням смарт-контрактів для оплати вартості викидів парникових газів

Сучасні розумні електромережі об'єднують у собі сучасні інструменти зв'язку та контролю мереж постачання енергії, чим досягається підвищення енергоефективності та безпеки. Розумні електромережі відносяться до критичної інфраструктури і можуть бути істотно покращені технологією блокчейну, завдяки її перевагам у питаннях децентралізації, прозорості, стійкості до відмов та високому рівню безпеки. По своїй суті блокчейн є технологією, що забезпечує одноранговий обмін даними («контрактами») без присутності третьої сторони («центрального органу»), дотримуючись правила консенсусу. Наприклад, базовий блокчейн Bitcoin або Ethereum підтримується тисячами майнерів за допомогою певного механізму консенсусу (наприклад, підтвердження роботи або підтвердження участі). Кожна транзакція, надіслана в блокчейн, перевіряється і виконується всіма валідаторами, і вона більше не може бути змінена після підтвердження в блокчейні. Окрім транзакцій, блокчейни, такі як Ethereum та Hyperledger fabric, також підтримують так звані розумні або смарт-контракти, які є самовиконуваними програмами, що працюють на блокчейнах.

Смарт-контракт розумних електромереж надає інформацію про те, чи відповідає енергія зеленим стандартам та який рівень її карбонового сліду. Відповідно, вказана інформація може бути легко використана для розрахунку податкової бази для екологічного оподаткування. Водночас можливість автоматичної обробки децентралізованим і безпечним способом інформації за допомогою смарт-контрактів спонукала до створення великої кількості проектів, пов'язаних з енергосистемами, які забезпечують торгівлю електроенергією, зберігання відповідних даних, формування рахунків за енергією та відстеження викидів CO₂. Ці проекти використовують публічні та приватні блокчейни з різними механізмами консенсусу, відповідно до вимог кожної їх реалізації. До таких проектів можна віднести:

- Energy Web Foundation (Німеччина), ціллю проекту є прискорення розвитку проектів блокчейн у енергетиці;
- Powerledger (Австралія), ціллю проекту є децентралізована торгівля енергією, відстеження та торгівля викидами CO₂;
- LO3 (США, Британія, Німеччина, Данія), ціллю проекту є децентралізована торгівля енергією, прямі транзакції між споживачами та продавцями енергетичних ресурсів;
- Energy Blockchain Labs (Китай), ціллю проекту є торгівля карбоном та відповідний моніторинг.

Посилення контролю за викидами парникових газів у чорній металургії шляхом вимірювання фактичних викидів, а не з розрахунку за методологією

Чорна металургія є одним з найбільших джерел викидів парникових газів в атмосферне повітря, та, відповідно, відноситься до найбільших платників екологічного податку на викиди двоокису вуглецю. Втім, лише близько вісімдесяти відсотків викидів правильно обліковуються та сплачуються.

Відповідно до Податкового кодексу України, розрахунок податку має відбуватись на основі фактичних викидів, але на практиці застосовується спеціальна методика, яка має складний розрахунковий алгоритм, що враховує кількість спожитих ресурсів та особливості в технології виробництва. У окремих підприємствах визначають свої податкові зобов'язання без необхідних розрахунків керуючись обсягами викидів встановлених у отриманому ними дозволі на викиди. Таким чином, адміністрування екологічного податку на таких підприємствах є досить складним та потребує залучення професійних фахівців для визначення бази оподаткування. Що у підсумку дає великі можливості до ухиляння від сплати податків та не дозволяє в повній мірі дотримуватись принципу «забруднювач платить». Отже, існує нагальна необхідність пошуку та використання кращих світових практик, які б дозволили спростити адміністрування екологічного податку на підприємствах чорної металургії.

Одним з можливих шляхів розв'язання цього питання є застосування спеціалізованих ERP систем, що автоматизують процеси виробничої діяльності у металургійній галузі, до яких можна віднести системи Stelplan та Ajax.